

บทที่ 4

กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

จากการศึกษาและรวบรวมแนวความคิด ทฤษฎี นโยบาย กฎหมาย และแผนพัฒนาหรือการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ได้คัดเลือกมาเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์ผนวกกับข้อมูลของพื้นที่ศึกษาตามที่ได้เสนอมา สามารถพิจารณาสาระสำคัญของกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ได้ดังนี้

4.1 ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลกระทบโดยรวมต่อส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านบวกและด้านลบตามที่ได้นำเสนอไว้ในแนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในบทที่ 2 ซึ่งหากนำมาพิจารณาพื้นที่ศึกษาจากข้อมูลสภาพทั่วไป และสภาพการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่สามารถสรุปผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษาได้ดังนี้

1. ผลกระทบด้านบวก พิจารณาตามลำดับความชัดเจนของสิ่งที่ปรากฏ ได้แก่

1.1) การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดรายได้และสร้างอาชีพให้กับประชาชนท้องถิ่น จากการขายสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว โดยกิจกรรมที่พบมากที่สุด คือ การค้าขายในแหล่งท่องเที่ยว และการขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว รองลงมาคือการรับจ้างในสภาพบริการด้านการท่องเที่ยวต่าง ๆ เช่น รีสอร์ท โรงแรม สนามกอล์ฟ ร้านอาหาร โดยส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็นพนักงานระดับล่างหรือคนงานส่วนที่มีประชาชนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของกิจการเอง หรือพนักงานระดับสูงยังพบน้อยมาก

1.2) การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่สร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น เช่น ถนนหนทาง ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่ปรากฏให้เห็นเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น มิได้กระจายเกิดขึ้นเพื่อบริการชุมชนโดยทั่วไป

1.3) การท่องเที่ยวมีบทบาทกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในรูปของการผลิตสินค้าพื้นเมือง และสินค้าของที่ระลึก ซึ่งที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ผลผลิตสินค้าทางการเกษตรต่าง ๆ ของท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว เช่น มะม่วง มะพร้าว

ขุ่น ไม้ตง ฯลฯ และสินค้าของที่ระลึกที่แกะสลักจากโคนไม้ตงทำเป็นรูปหน้าคน อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในพื้นที่นครนายก รวมทั้งศิลปหัตถกรรมอื่น ๆ เช่น ไม้กวาด ดอกไม้ประดิษฐ์

2. ผลกระทบด้านลบ พิจารณาตามลำดับความชัดเจนของปัญหาที่ปรากฏ ได้แก่

2.1) การท่องเที่ยวมีส่วนทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นในชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะความเสื่อมโทรมและปัญหามลภาวะในแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะปัญหาขยะและสิ่งปฏิกูล และความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งสังเกตเห็นปัญหาได้ชัดเจนในแหล่งท่องเที่ยวหลัก ๆ เช่น น้ำตกสาริกา น้ำตกนางรอง วังตะไคร้ เป็นต้น

2.2) การท่องเที่ยวมีส่วนก่อให้เกิดความไร้ระเบียบวินัยในชุมชน จากการที่นักท่องเที่ยวบางกลุ่มมิได้เคารพกฎเกณฑ์ของสังคมหรือความรู้สึกของคนในท้องถิ่นเท่าใดนัก เช่น ความไม่มีระเบียบวินัยด้านการจราจร การส่งเสียงดังที่ก่อความรำคาญ จุดที่มักพบเป็นปัญหา ได้แก่ ตามแหล่งท่องเที่ยวและเส้นทางสัญจรสู่แหล่งท่องเที่ยว

2.3) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาค่าครองชีพ โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งพบว่าราคาสินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวมักสูงกว่าปกติทั่วไป

2.4) การท่องเที่ยวมีส่วนก่อให้เกิดปัญหาสังคมในแง่ความรู้สึกที่ดีที่พึงมีต่อกัน เช่น ปัญหาการเอาเปรียบในการขายสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยวของผู้ประกอบการบางราย และความแตกแยกของผู้คนในชุมชน เช่น การแย่งลูกค้าของบรรดาผู้ประกอบการบางรายถึงขั้นทะเลาะวิวาท ซึ่งปัญหาดังกล่าวมักพบในแหล่งท่องเที่ยว

2.5) ลักษณะความเป็นฤดูกาลของการท่องเที่ยว มีส่วนทำให้เกิดปัญหาการว่างงานของประชาชนในท้องถิ่น หรือความไม่คุ้มทุนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่รองรับการท่องเที่ยว ทำให้ไม่มีความแน่นอนในการยึดถือเป็นหลักในการประกอบอาชีพ

3. ข้อพิจารณาเรื่องผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งด้านบวกและด้านลบตามที่กล่าวมามีข้อพิจารณาอันจะส่งผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

3.1) ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อชุมชนท้องถิ่น มีความเหมาะสมหรือเป็นธรรมหรือไม่เพียงใด ซึ่งกรณีที่มีการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดรายได้และสร้างงานสร้างอาชีพให้กับประชาชนนั้น

โอกาสของประชาชนยังคงจำกัดเพียงวงแคบและด้อยกว่ากลุ่มทุนภายนอกที่เข้าไปลงทุน เมื่อมองจากสิทธิและความเป็นเจ้าของท้องถิ่น รวมทั้งการเป็นผู้ต้องแบกรับภาระปัญหาผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น กล่าวคือ ประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพียงผู้ประกอบการรายย่อย และหากประกอบอาชีพรับจ้างก็เป็นเพียงงานเล็ก ๆ ที่ไม่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญมากนัก เช่น การเป็นลูกจ้างคนงานในสถานบริการ การเป็นลูกหาบ เป็นต้น สาเหตุเนื่องมาจากความด้อยกว่าทั้งด้านศักยภาพและโอกาส

3.2) ผลจากการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น วางระบบสาธารณูปโภคเป็นประโยชน์ที่ท้องถิ่นได้รับอย่างหนึ่ง แต่ก็มิได้เป็นไปโดยสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ ความเจริญต่าง ๆ มักกระจุกตัวอยู่ตามแหล่งท่องเที่ยวหรือมุ่งให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหรือมุ่งให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นหลัก มิได้กระจายตัวเพื่อบริการประชาชนในชุมชน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาได้ยึดถือเอาการท่องเที่ยวเป็นตัวนำประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อประชาชนเป็นเพียงผลพลอยได้ หากมองจากแนวความคิดด้านการพัฒนาชุมชน ลักษณะดังกล่าวนี้ ถือว่าขัดกับหลักการพัฒนาชุมชน

3.3) ประโยชน์ของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ยังไม่สามารถทำให้ประชาชนในท้องถิ่นยึดถือเป็นหลักในการประกอบอาชีพได้ ส่วนใหญ่ทำเป็นเพียงอาชีพเสริม สาเหตุเนื่องมาจากความเป็นฤดูกาลของการท่องเที่ยว ที่สามารถประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยวได้ในบางช่วงเวลาที่มียุคนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางเข้าไป เช่น ฤดูฝนที่มีน้ำมาก และน้ำตกร่างต่าง ๆ ที่มีความสวยงาม ดึงดูดนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ก็มีเพียงช่วงระยะเวลาเทศกาลที่มีวันหยุดต่อเนื่องหลาย ๆ วัน เช่น เทศกาลสงกรานต์ปีใหม่ ฯลฯ ประเด็นดังกล่าวนี้จึงเป็นข้อพิจารณาในการให้ระดับความสำคัญของการท่องเที่ยวว่าควรอยู่ในฐานะที่เป็นส่วนเสริมของการพัฒนาชุมชนพื้นที่ศึกษา และควรพิจารณาหาผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านอื่น ๆ มากกว่าการให้ความสำคัญเรื่องรายได้เป็นหลัก เช่น ให้การท่องเที่ยวเป็นสื่อกลางของกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้อาจนำไปพิจารณาเป็นข้อจำกัดที่เป็นปัญหาด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวก่อประโยชน์ต่อชุมชนในทุก ๆ ด้านมากกว่าที่เป็นอยู่

3.4) ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ในปัจจุบันชุมชนท้องถิ่น ได้มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาความต้องการ ตลอดจนการบริหารจัดการหรือไม่เพียงใด ซึ่งจากการกำหนดทิศทางการพัฒนาความต้องการ ตลอดจนการบริหารจัดการหรือไม่ เพียงใด ซึ่งจากสภาพที่เป็นอยู่ประชาชนมีบทบาทในเรื่องดังกล่าวน้อยมาก คือมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวในฐานะเพียงผู้ค้าขายสินค้าและบริการเท่านั้น ส่วนบทบาทด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ยังคงขึ้นอยู่กับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น กรมป่าไม้ ดูแลพื้นที่ป่าไม้ และน้ำตกในฐานะเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครนายก ทำ

หน้าที่ดูแลอาคารร้านค้าและเขตบริการ ประชาชนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรท้องถิ่น เช่น อบต. ยังมีส่วนร่วมเท่าที่ควร

4.2 ความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นกับการท่องเที่ยว

จากข้อมูลของพื้นที่ศึกษา และผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นตามที่ได้กล่าวมา แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวที่สังเกตเห็นได้ชัดเจน คือ การประกอบอาชีพของประชาชนด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การค้าขายในแหล่งท่องเที่ยว การขายสินค้า/ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เช่น การเป็นลูกจ้างในสถานบริการด้านการท่องเที่ยว รีสอร์ท โรงแรม ร้านอาหาร ฯลฯ การรับจ้างเป็นลูกหาบ และการบริการนำเที่ยว เป็นต้น

จากสภาพที่เป็นอยู่ สามารถที่จะกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวยังมีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ โดยทั่วไปคือ เป็นสถานที่พักผ่อนของผู้เยี่ยมเยือน มีผู้ซื้อคือนักท่องเที่ยว มีผู้ขายคือผู้ประกอบการ อันเป็นสมาชิกกลุ่มหนึ่งของชุมชน การจัดการแหล่งท่องเที่ยวก็ดำเนินการโดยหน่วยงานผู้มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่นั้น ๆ ตามกฎหมาย ประโยชน์ที่ตกกับคนในชุมชนคือรายได้จากการค้าขายสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นหลัก ประชาชนส่วนใหญ่ต่างดำเนินชีวิตเป็นไปตามปกติ โดยไม่ได้ให้ความสนใจหรือมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางมากนัก องค์กรท้องถิ่นก็ยังไม่ให้ความสนใจที่จะกำหนดเป็นนโยบายหรือแนวทางด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่นจึงมีลักษณะเป็นเพียงการค้าขายหรือการให้บริการผู้มาเยือน แล้วมีผลตอบแทนคือรายได้ ซึ่งอาจถือว่าเป็นรายได้เสริมที่เกิดขึ้นนอกเหนือไปจากรายได้จากการประกอบอาชีพหลัก ปัญหาผลกระทบอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ ยังไม่ได้มีการนำมาพิจารณาใคร่ครวญใด ว่าเมื่อเทียบกับรายได้ที่เกิดขึ้นแล้ว คุ้มค่ากันหรือไม่ และควรมีการกำหนดแนวทางอย่างไรให้การท่องเที่ยวสามารถอำนวยประโยชน์ให้กับชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

ในการศึกษาเพื่อกำหนดกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสามารถพิจารณาแนวคิดที่จะนำมาเป็นแม่แบบในเรื่องนี้ คือแนวคิดว่าการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและกระบวนการทัศน์ใหม่ของการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ซึ่งให้ความสำคัญกับคนในท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวในมิติทุกด้านทั้งเศรษฐกิจและสังคม และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งกระบวนการ ทั้งในแง่การพัฒนา การบริหารจัดการ และการส่งเสริมตามแนวทางที่ท้องถิ่นต้องการ เป็นแนวคิดที่นำเสนอหลักการในการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

เพื่อการท่องเที่ยวอย่างสมดุล ให้การท่องเที่ยวก่อประโยชน์ที่กระจายสู่คนส่วนใหญ่ ทั้งตัวนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนท้องถิ่นที่ไม่ใช่เพียงผู้ประกอบการการค้าขายเท่านั้น จากลักษณะของการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ในพื้นที่ศึกษา แม้ไม่มีลักษณะขัดแย้งกับแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเท่าใดนัก แต่อาจกล่าวได้ว่าสภาพที่เป็นอยู่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กล่าวคือ ท้องถิ่นไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ และไม่มีแนวทางต่อเรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนี้อย่างชัดเจนและจริงจัง ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจึงต้องมองความสัมพันธ์ที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม

4.3 ปัญหาอุปสรรคของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ปัญหาอุปสรรคของชุมชนท้องถิ่นพื้นที่ศึกษาในการพัฒนาการท่องเที่ยวสามารถพิจารณาจากสาเหตุได้ 2 ทาง คือ ปัญหาของภายในท้องถิ่นเอง และปัญหาจากภายนอก

1. ปัญหาอุปสรรคภายในท้องถิ่น ได้แก่

1.1) ปัญหาด้านกายภาพของพื้นที่ ในเรื่องการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ซึ่งน้ำตกต่าง ๆ จะไม่มีน้ำทำให้ขาดความสวยงามอันเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ประชาชนไม่สามารถประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ตลอดทั้งปี

1.2 ประชาชนท้องถิ่นยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวที่จะอำนวยความสะดวกอย่างแท้จริงต่อท้องถิ่นว่าควรเป็นอย่างไร ความรู้ความเข้าใจดังกล่าวยังรวมไปถึงวิธีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นควบคู่ไปกับการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดความสมดุลและสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน การป้องกันและแก้ไขปัญหาลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนการแสดงบทบาทในการบริหารจัดการ และการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวโดยสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

1.3) ประชาชนท้องถิ่นยังมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในลักษณะที่มองประโยชน์ในเรื่องรายได้จากการท่องเที่ยว และความเจริญทางด้านวัตถุเป็นหลัก เช่น การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ถนนหนทาง ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ฯลฯ ตามคำขวัญแบบเดิม คือ "น้ำไหลไหลว่าง หนทางดี มีงานทำ" ทั้งที่มีผลประโยชน์อื่น ๆ อีกมากมายที่ท้องถิ่นต้องพิจารณา

1.4) องค์กรท้องถิ่นคือ อบต. ยังขาดความรู้และประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยว และยังไม่ได้อาศัยกลไกการบริหารงานเพื่อมีบทบาทในเรื่องการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ การกำหนดทิศทางการพัฒนาและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลขององค์กรภายนอก เช่น จังหวัด อุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ ฯลฯ

2. ปัญหาอุปสรรคจากภายนอก

2.1) ในระยะเวลาที่ผ่านมา ก่อนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 นโยบายของชาติว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยว มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นด้านหลัก มากกว่าที่จะให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนในท้องถิ่น ซึ่งในที่สุดรายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวยังคงกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มคนทุนดั้งเดิมที่มีอำนาจและโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ด้อยกว่าทั้งด้านศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ตนเองต้องการ

2.2) องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ยังไม่ได้กระจายบทบาทและหน้าที่ให้กับชุมชนท้องถิ่นหรือองค์กรท้องถิ่นในการบริหารจัดการ และการพัฒนาการท่องเที่ยวเท่าที่ควร ซึ่งปัจจุบันการบริหารจัดการในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เช่น น้ำตกสาริกา และน้ำตกนางรอง ดำเนินการโดยกรมป่าไม้ และองค์การบริหารส่วนจังหวัด

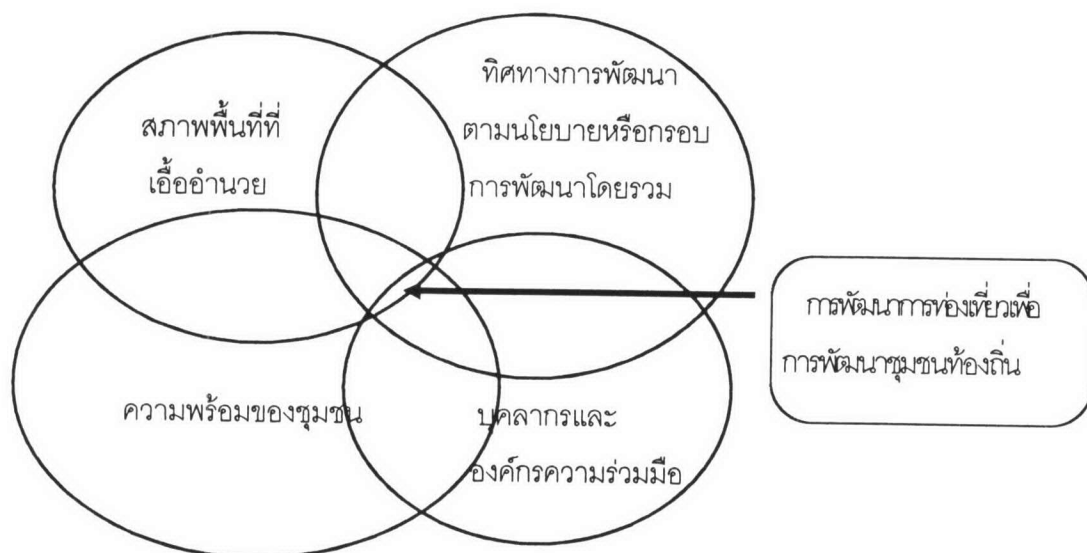
2.3) วิถีทางของการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษายังคงเป็นไปตามกระแสของปัจจัยภายนอก เช่น กลไกด้านตลาด กลไกด้านนโยบายของรัฐ ฯลฯ คนในท้องถิ่นไม่ได้เป็นผู้กำหนดความต้องการและควบคุมวิถีทางการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

4.4 องค์ประกอบหรือปัจจัยในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

การพิจารณากระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการนั้น พิจารณาจากปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1.) สภาพของพื้นที่ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา
- 2.) ทิศทางการพัฒนาตามนโยบายหรือกรอบการพัฒนาโดยรวม
- 3.) ความพร้อมของชุมชน
- 4.) องค์กรความร่วมมือในการพัฒนา

ทั้งนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่อาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ รวมกัน แสดงเป็นแผนภูมิได้ ดังแผนภูมิที่ 4.1

แผนภูมิที่ 4.1 องค์ประกอบหรือปัจจัยในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

4.4.1 องค์ประกอบหรือปัจจัยด้านสภาพของพื้นที่ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา

พื้นที่ศึกษาซึ่งเป็นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัดนครนายก คือน้ำตกสาริกา น้ำตกนางรอง และอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีลักษณะเด่นที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา คือ

ด้านทำเลที่ตั้ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชน โดยเฉพาะชุมชนระดับเทศบาล คือตัวเมืองนครนายก สามารถเดินทางถึงด้วยระยะเวลาอันสั้น ด้วยระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร โดยเฉลี่ย นอกจากนี้หากมองในระดับอนุภาค พื้นที่ศึกษาก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครและปริมณฑล สามารถเดินทางท่องเที่ยวไปกลับได้ภายใน 1 วัน แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษา จึงมีบทบาทในการเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจด้านธรรมชาติป่าเขา ที่สำคัญแหล่งหนึ่งของนักท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯและปริมณฑล

นอกจากทำเลที่ตั้งดังกล่าว ลักษณะการเกาะกลุ่มของแหล่งท่องเที่ยวยังเป็นจุดเด่นที่สำคัญอย่างหนึ่ง กล่าวคือ แต่ละแห่งอยู่ไม่ไกลกันมาก และตั้งอยู่บนเส้นทางเข้าถึงเส้นเดียวกัน สามารถเดินทางเชื่อมโยงถึงกันได้โดยสะดวก

ด้านองค์ประกอบของแหล่ง น้ำตกสาริกา น้ำตกนางรองและอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติประเภทป่าเขาที่มีความสวยงาม มีความหลากหลายและครบถ้วนสมบูรณ์ทางธรรมชาติเหมาะสำหรับการพักผ่อนใจ และการท่องเที่ยวทัศนศึกษา องค์ประกอบดังกล่าวเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งที่ทำให้ได้รับความนิยมสูง โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นการสัมผัสใกล้ชิดธรรมชาติหลายอย่าง เช่น การพักผ่อน การเล่นน้ำตก และกิจกรรมเดินป่าท่องเที่ยวศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อบริการการท่องเที่ยว ถือได้ว่ามีความพร้อมพอสมควร อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพื้นที่ศึกษาจะมีลักษณะเด่นดังที่กล่าวมา แต่ก็มีข้อจำกัดที่เป็นปัญหาอุปสรรคในบางประการ เช่น ปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง และปัญหาความเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่

4.4.2 องค์ประกอบหรือปัจจัยด้านทิศทางการพัฒนาตามนโยบายหรือกรอบการพัฒนาโดยรวม

นโยบายหรือกรอบการพัฒนาโดยรวมพิจารณาจากแผนพัฒนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจากการรวบรวมและนำเสนอไว้ในบทที่ 2 สามารถสรุปสาระสำคัญของทิศทางการพัฒนา ได้ดังนี้

1.) แนวคิดหลักของการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้กำหนดให้ "คน" เป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา โดยหมายถึงการพัฒนาคุณภาพและสมรรถนะของคนไทยให้สามารถมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่จะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน สังคม และของชาติในที่สุด รวมทั้งให้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการวางแผนพัฒนาจากการแยกส่วนรายสาขา มาเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมหรือบูรณาการ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและทุกระดับ นโยบายดังกล่าวถือเป็นจุดรวมของการดำเนินงานของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในระดับชาติซึ่งน่าจะเป็นผลดีในการกำหนดเป็นเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยว สำหรับชุมชนท้องถิ่นที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องยึดถือเป็นกรอบในการปฏิบัติด้วย

2.) แนวทางการพัฒนาตามแผนระดับจังหวัด เมื่อพิจารณาประเด็นที่จะนำมาสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เห็นได้ว่าแนวทางตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาฯ ต่าง ๆ ได้มุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยให้ความสำคัญกับการรักษาสภาพแวดล้อม โดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม เช่น

- แนวทางตามแผนปฏิบัติการการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดนครนายกที่กำหนดเป้าหมายการพัฒนานครนายกให้เป็นอุทยานนคร และเป็นพื้นที่ซึ่งมีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

- แนวทางของโครงการพระราชดำริที่มุ่งเน้นการรักษาสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การส่งเสริมการพัฒนาอาชีพที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ
- แผนพัฒนาจังหวัดระยะ 5 ปี (2535-2539) ที่ได้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาจังหวัดไว้ 4 ประเภหลัก ๆ โดยการพัฒนาจังหวัดนครนายกให้เป็นเมืองท่องเที่ยว เป็น 1 ใน 4 ของเป้าหมายหลักดังกล่าว
- ผังจังหวัดนครนายก โดยมีการกำหนดเขตการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยเสนอให้มีการปรับปรุงฟื้นฟูให้มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี รวมถึงการเสนอให้มีการพัฒนาและปรับปรุงเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างชุมชน ซึ่งส่งผลดีต่อการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม
- แผนลงทุนนครนายก ได้กำหนดแนวทางส่งเสริมการลงทุนในสาขาการท่องเที่ยว และเน้นหนักการเป็น 1 ใน 7 สาขาที่เสนอ โดยมุ่งเน้นแนวทางการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ ที่เห็นว่านครนายกเป็นจังหวัดที่มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์ที่มีมากเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง โดยได้กำหนดกรอบของการลงทุน โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมการลงทุนที่เกิดประโยชน์กับประชากรในพื้นที่อย่างสูงสุด ให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ส่งเสริมการใช้ทักษะความสามารถของประชาชนในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ และสนับสนุนผู้ลงทุนท้องถิ่นก่อนผู้ลงทุนจากภายนอก ฯลฯ
- แผนปฏิบัติการและจัดลำดับความสำคัญการลงทุน เพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนครนายก ได้ระบุไว้ชัดเจนในเรื่องการลงทุนด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยพื้นที่ที่มีลำดับความสำคัญเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหา คือ แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่มีความเสื่อมโทรมมาก ได้แก่ น้ำตกลลาริกา น้ำตกนางรอง อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ฯลฯ

ปัจจัยด้านทิศทางการพัฒนาตามนโยบายหรือกรอบการพัฒนาโดยรวมตามที่กล่าวมา ถือได้ว่ามีแนวทางที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ให้มีความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ปัจจัยดังกล่าวเป็นเพียงกรอบและแนวทาง แต่ในทางปฏิบัติให้สำเร็จตามเป้าหมายยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ต้องพิจารณาควบคู่กันไปด้วย

4.4.3 องค์ประกอบหรือปัจจัยด้านความพร้อมของชุมชน

จากสภาพปัจจุบันของชุมชนที่เป็นอยู่ และสภาพปัญหาตามที่กล่าวมาชุมชนท้องถิ่น ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยว และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ดังนั้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จะต้องเตรียมความพร้อมของชุมชนโดยสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน พัฒนาศักยภาพและให้โอกาสชุมชนท้องถิ่นในการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือแนะนำจนสามารถสร้างความพร้อมให้กับชุมชนได้ นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่นมีบทบาทในการดำเนินการให้มากยิ่งขึ้น

4.4.4 องค์ประกอบหรือปัจจัยด้านองค์การความร่วมมือในการพัฒนา

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตามปรัชญา แนวคิดและหลักการของการพัฒนาชุมชนไม่ใช่การผูกขาดการดำเนินงานโดยลำพัง แต่ต้องเป็นการพัฒนาศักยภาพและความสามารถของท้องถิ่นให้ช่วยเหลือตัวเองได้ โดยความร่วมมือขององค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง และแนวคิดหลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ก็ได้ส่งเสริมการพัฒนาในลักษณะองค์รวมแบบบูรณาการ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนทุกฝ่าย และทุกระดับ

ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจะต้องส่งเสริมความร่วมมือระหว่างองค์กรขึ้น โดยพิจารณาจากองค์กรต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นไปของการท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งภาครัฐ เอกชนผู้ประกอบการ องค์กรท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนสถานบันการศึกษาในท้องถิ่นที่จะสนับสนุนองค์ความรู้ในการดำเนินงาน

ลักษณะความร่วมมืออาจอาศัยช่องทางประสานงานตามระบบของการปกครองในพื้นที่ เช่น จังหวัด อำเภอ ตำบล โดยผ่านองค์กรที่เป็นทางการ หรือการตั้งคณะกรรมการที่เป็นโครงข่ายความร่วมมือขึ้นมาเป็นสื่อกลาง เช่น คณะกรรมการการท่องเที่ยวระดับจังหวัด คณะกรรมการการท่องเที่ยวระดับอำเภอ ระดับตำบล ไปจนถึงระดับหมู่บ้าน โดยองค์ประกอบของคณะกรรมการให้ประกอบไปด้วยผู้แทนกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นกรรมการ

โครงข่ายความร่วมมือดังกล่าวจะทำให้สามารถกำหนดแนวทาง เงื่อนไข ที่รับได้ร่วมกัน โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นกรอบในการปฏิบัติ

นอกจากนี้โครงข่ายความร่วมมือดังกล่าวจะเป็นกลไกส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในลักษณะถ่ายทอดหรือแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และการช่วยเหลือในการดำเนินการ

4.5 เป้าหมายและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ตามที่ได้เสนอไว้ในบทที่ 2 กล่าวได้ว่าเป้าหมายที่แท้จริงของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น มิได้มุ่งเน้นเฉพาะในเรื่องความเจริญทางวัตถุหรือความเจริญทางเศรษฐกิจเพื่อความอยู่ดี กินดีเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคน ให้มีสภาพจิตใจที่ดี มีสติปัญญาในการคิดและดำเนินการได้ด้วยตนเอง โดยที่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ก็ได้กำหนดเป้าหมายหลักการพัฒนาในลักษณะเดียวกันนี้ กล่าวคือ กำหนดให้ "คน" เป็นศูนย์กลางการพัฒนา และให้เป็นการพัฒนาในลักษณะของความร่วมมือแบบสมบูรณ์การ โดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่วิสัยทัศน์การพัฒนาในอนาคต คือ "เศรษฐกิจดี สังคมไม่มีปัญหา การพัฒนาที่ยั่งยืน"

ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวตามแนวคิดและหลักการดังกล่าว จึงเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นที่การพัฒนาคน โดยอาศัยการท่องเที่ยวเป็นสื่อกลาง หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคม

จากที่กล่าวมา สามารถกำหนดเป้าหมายและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้ดังนี้

เป้าหมาย เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นผลการพัฒนาที่ส่งเสริมศักยภาพและคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น ให้มีความสามารถและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระบบ คือ การบริการจัดการทรัพยากร การบริการ และการส่งเสริมการตลาด ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

แนวทาง จากเป้าหมายดังกล่าว สามารถกำหนดแนวทางได้ดังนี้

- 1) สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อริเริ่มการสร้างเครือข่ายความร่วมมือให้เกิดขึ้น

- 2) ให้ ความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ตลอดจนบทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 3) ถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ให้ชุมชนท้องถิ่นมีความสามารถในการดำเนินการได้ด้วยตนเอง
- 4) สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ขึ้นเพื่อดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่เป้าหมายที่กำหนด
- 5) ถ่ายทอดบทบาทของหน่วยงานส่วนกลางสู่ส่วนท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการด้านต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น

4.6 บทบาทของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาสามารถจัดกลุ่มฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ได้ดังนี้

- 1) ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น
- 2) องค์กรปกครองท้องถิ่น
- 3) องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
- 4) ภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการ
- 5) องค์กรพัฒนาเอกชน
- 6) สถาบันการศึกษา

ซึ่งแต่ละฝ่าย พิจารณารอบบาทได้ดังนี้

4.6.1 บทบาทของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น

จากสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ อันเป็นผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และการนำเสนอปัญหาอุปสรรคของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวตามที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าสาเหตุของปัญหาส่วนหนึ่งมาจากการที่ประชาชน ยังขาดความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและยั่งยืน การมีทัศนคติหรือความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวในลักษณะมุ่งหวังประโยชน์เรื่องรายได้เป็นหลัก ตลอดจนการขาดทักษะ ความรู้ และประสบการณ์ในด้านการบริหารจัดการ การบริการทางท่องเที่ยว และการตลาด

เพื่อให้แข่งขันกับระบบการตลาด ในอันที่จะยกระดับความสามารถและสถานภาพของตนขึ้นมาได้เทียบเท่ากับคนต่างถิ่นที่เข้าไปมีบทบาทที่สูงกว่า

ดังนั้นการที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น คนท้องถิ่นจะต้องพัฒนาความสามารถทั้งด้านความคิดและการปฏิบัติ ปรับทัศนคติด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวจากเดิมที่มุ่งหวังผลประโยชน์ด้านรายได้เป็นหลัก เป็นการมองประโยชน์ทุก ๆ ด้านที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว ตระหนักในเรื่องปัญหาผลกระทบที่ตนเองต้องเป็นผู้แบกรับภาระไว้มากที่สุด และแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อผลักดันให้การท่องเที่ยวเป็นไปโดยสอดคล้องกับแนวทางของประชาชนในท้องถิ่นในฐานะเจ้าของบ้าน

4.6.2 บทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่น

พื้นที่ศึกษาประกอบด้วย 2 ตำบล คือ ตำบลสาริกา และตำบลหินตั้ง มีรูปแบบการปกครองท้องถิ่นเป็นองค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งเป็นการปกครองท้องถิ่นรูปแบบใหม่ ตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 (พ.ร.บ. อบต. 2537) ที่มีผลบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2537

อบต. ตามพ.ร.บ. อบต. 2537 มีสถานภาพเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย และถือได้ว่าเป็นองค์กรที่เป็นทางการที่ใกล้ชิดกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด สมาชิกสภา อบต. และกรรมการบริหาร อบต. ส่วนหนึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในท้องถิ่น การดำเนินงานของอบต. จึงถือได้ว่าเป็นการดำเนินการของตัวแทนประชาชนโดยส่วนรวม และมีความสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด

สภาพที่เป็นจริงของพื้นที่ศึกษาในปัจจุบัน การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวหลัก คือ น้ำตกสาริกา และน้ำตกนางรอง อยู่ภายใต้การดำเนินงานของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรมป่าไม้ ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ และมีบางส่วนบริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) โดยเฉพาะในเขตบริการที่เป็นพื้นที่อาคารร้านค้า ที่จอดรถ และที่พักรวมไปถึงการจัดเก็บรายได้ ค่าธรรมเนียมเข้าสถานที่และการให้บริการต่าง ๆ ส่วน อบต. ยังไม่มีบทบาทเกี่ยวข้องใด ๆ ทั้งที่พื้นที่ดังกล่าวตั้งอยู่ในเขตการปกครองของ อบต. สาเหตุที่ อบต. ยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเท่าที่ควร ส่วนหนึ่งคือรูปแบบ อบต. ยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่เห็นว่า อบต. ควรได้รับการพัฒนาและเตรียมความพร้อมในเรื่องต่าง ๆ อีกมาก ซึ่งรวมไปถึงช่องทางการประสานงานร่วมมือกับฝ่ายอื่น ๆ ด้วย

จากสถานการณ์ของ อบต. ตามที่กล่าวมา หากได้รับการพัฒนาให้มีความเข้มแข็งแล้ว น่าจะเป็นองค์กรท้องถิ่นที่ควรมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด การให้บทบาทแก่ อบต. ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จะส่งผลต่อความสนใจของประชาชนท้องถิ่น ในการมีส่วนร่วมจากความรู้สึกที่เป็นเจ้าของผลงานและรู้สึกภาคภูมิใจ

บทบาทของ อบต. ในภาพกว้าง ๆ ได้แก่ การเป็นองค์กรที่เป็นตัวแทนของประชาชนในท้องถิ่นอย่างเป็นทางการในการประสานงานกับองค์กรภายนอก การออกกระเปาะข้อบังคับท้องถิ่นขึ้นมาใช้ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในทางที่จะอำนวยความสะดวกต่อท้องถิ่นตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้ และการเป็นผู้ดำเนินการหรือร่วมดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ โดยอาศัยกลไกการบริหารงานที่มีอยู่

4.6.3 บทบาทขององค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประกอบด้วยองค์กรหลายฝ่าย ซึ่งหากพิจารณาบทบาทและหน้าที่ ได้แก่

- 1) จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นส่วนราชการภูมิภาคที่ดูแลรับผิดชอบโดยรวมทั้งจังหวัด
- 2) อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรมป่าไม้ ซึ่งดูแลรับผิดชอบพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ
- 3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครนายก ซึ่งเข้าไปมีบทบาทในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่บางส่วน และการจัดเก็บค่าธรรมเนียมเข้าแหล่งท่องเที่ยว
- 4) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งทำหน้าที่ส่งเสริมและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่
- 5) หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสาธารณูปโภค และการบังคับใช้กฎหมายเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ กรมทางหลวง การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค การประปาส่วนภูมิภาค องค์การโทรศัพท์ กรมโยธาธิการ กรมอนามัย หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่มุ่งเน้นให้ประชาชนและองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการดำเนินงานมากยิ่งขึ้น องค์กรภาครัฐต่าง ๆ ดังกล่าว จึงควรลดบทบาทในการพัฒนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันลง และเปิดกว้างให้องค์กรท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการแทน โดยถ่ายโอนภาระหน้าที่ และงบประมาณสู่องค์กรท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ตามที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้ แล้ว

เปลี่ยนมาทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำหรือให้การสนับสนุนการดำเนินงานของท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพและความสามารถของท้องถิ่นให้สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

ภาระหน้าที่ที่ควรให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมหรือเป็นผู้ดำเนินการ อาจเริ่มตั้งแต่การจัดทำแผน การพัฒนาทักษะและฝีมือ โดยการฝึกอบรม การดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ ไปจนถึงการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ฯลฯ ตามความเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม การถ่ายโอนภาระหน้าที่สู่ชุมชนท้องถิ่น เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยระยะเวลา โดยต้องคำนึงถึงขีดความสามารถและประสิทธิภาพ และความพร้อมของท้องถิ่น ให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง และต้องมีการประสานงานเชื่อมโยงความร่วมมือ ทั้งนี้ ควรมีการจัดทำแผนความร่วมมือ และการประเมินผลเป็นระยะ ๆ

4.6.4 บทบาทของภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการ

ภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในแง่การลงทุน ซึ่งส่งผลต่อทิศทางความเป็นไปของระบบการท่องเที่ยวในพื้นที่ทั้งด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก การพัฒนาบริการ ตลอดจนการส่งเสริมการตลาดหรือเผยแพร่ข้อมูลประชาสัมพันธ์

การดำเนินงานของภาคเอกชนจึงต้องร่วมมือกับฝ่ายอื่น ๆ ในการพัฒนาหรือลงทุนที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ระยะยาว ตามหลักการของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและให้สอดคล้องกับแนวทางของท้องถิ่น แรงงานทุกระดับ ควรให้ความสำคัญกับแรงงานท้องถิ่นให้มากที่สุด และการดำเนินงานของภาคเอกชน ควรเป็นไปในลักษณะส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีกับท้องถิ่น และขจัดความเป็นปฏิปักษ์ อันเป็นปัญหาอุปสรรคของการร่วมมือออกไป

4.6.5 บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กรพัฒนาเอกชน นับว่าเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษาแนะนำท้องถิ่น ตลอดจนสร้างกลุ่มพลังในการประสานงานต่อรองกับฝ่ายต่าง ๆ ตลอดจนการพัฒนาในบางเรื่องที่เกิดไกลขององค์กรภาครัฐไม่สามารถทำได้ โดยหลักการถือว่าเป็นกลุ่มองค์กรที่มีความเป็นอิสระและความคล่องตัวสูง

ดังนั้น องค์กรพัฒนาเอกชน ควรมีบทบาทในการสนับสนุนส่งเสริมท้องถิ่นในทุกเรื่อง ในอันที่จะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยอาศัยจุดเด่น คือ ความเป็นอิสระและความคล่องตัวดำเนินการ โดยประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ

4.6.6 บทบาทของสถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษา นอกจากจะเป็นแหล่งความรู้ในสาขาต่าง ๆ แล้วควรเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่บริการวิชาแก่ชุมชนท้องถิ่นในทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านการจัดทำแผน การพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ให้มีคุณภาพและมาตรฐาน ตลอดจนการพัฒนาข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยว ที่ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคม

4.7 แนวทางความร่วมมือระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จะเกิดผลสำเร็จตามที่ใช้ตั้งเป้าหมายไว้ จะต้องอาศัยความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามที่กล่าวมา อย่างไรก็ตาม การประสานงานระหว่างองค์กรที่มีเป็นจำนวนมาก ควรมีการจัดตั้งองค์กรความร่วมมือขึ้นมาเป็นสื่อกลางในการดำเนินงาน โดยมีแนวทางในเชิงหลักการ ดังนี้

- 1) กำหนดองค์กรความร่วมมือ โดยพิจารณาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วม องค์กรความร่วมมืออาจมีลักษณะเป็นคณะกรรมการ ซึ่งเป็นรูปแบบทั่วไป ไม่ยุ่งยากซับซ้อน เช่น คณะกรรมการท่องเที่ยวท้องถิ่น เป็นต้น
- 2) จัดทำแผนความร่วมมือ ที่จะเป็นตัวบอกรายละเอียดในเรื่องต่าง ๆ ของการดำเนินการร่วมกันทั้งหมด

4.8 ขั้นตอนของการกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ในการนำเสนอกระบวนการพัฒนา พิจารณาได้จากสภาพข้อเท็จจริงในเรื่องของการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ผนวกกับปัญหาอุปสรรคของประชาชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวและองค์ประกอบหรือปัจจัยในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่น ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยนำเสนอแนว

ทางดำเนินการที่เป็นระบบและมีขั้นตอน ที่เห็นว่าน่าจะทำให้เกิดการพัฒนากองทุนที่เกี่ยวข้องที่เป็นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ให้มีการทบทวนหรือปรับเปลี่ยนนโยบายของชาติว่าด้วยเรื่องกองทุนที่เกี่ยวข้อง จากเดิมที่ให้ความสำคัญกับการใช้กองทุนที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติเป็นหลัก หรือมุ่งเน้นการพัฒนากองทุนที่เกี่ยวข้องเพื่อดึงเงินตราต่างประเทศมาเป็นการใช้กองทุนที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องมือหรือสื่อในการพัฒนาคนหรือประชาชนของประเทศทุกระดับ และทุกกลุ่ม ทั้งนักท่งเกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการ และประชาชนในท้องถิ่น ให้การท่งเกี่ยวข้องเป็นสื่อในการพัฒนาความรู้ ประสบการณ์ ความคิด สติปัญญา และเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดสิ่งเหล่านั้นระหว่างกลุ่มคน

ขั้นตอนที่ 2 ปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ขององค์กรภายนอกกับองค์กรท้องถิ่นในการพัฒนากองทุนที่เกี่ยวข้องทั้งระบบ ทั้งการจัดการทรัพยากร การบริการ และส่งเสริมการตลาด กล่าวคือ ให้องค์กรหรือหน่วยงานที่เคยมีบทบาทในการพัฒนากองทุนที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่งเกี่ยวข้องแห่งประเทศไทย กรมป่าไม้ ฯลฯ ถ่ายโอนหน้าที่และบทบาทให้องค์กรท้องถิ่น เช่น อบต. หรือกลุ่มชมรม สมาคมที่จัดตั้งขึ้นโดยชาวบ้านในท้องถิ่น ฯลฯ เข้ามามีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนากองทุนที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด โดยให้หน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุน หรือร่วมมือในการดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 3 ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการท่งเกี่ยวข้องสู่ประชาชนในท้องถิ่นและองค์กรท้องถิ่น ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่งเกี่ยวข้องที่ยั่งยืน และเทคนิควิธีการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการพัฒนากองทุนที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 4 ส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อแสดงบทบาทในด้านการพัฒนา การท่งเกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 5 สร้างความสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มของประชาชนในท้องถิ่นหรือกลุ่มองค์กรท้องถิ่นกับองค์กรภายนอก เพื่อจัดระบบการพัฒนากองทุนที่เกี่ยวข้องร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 6 ผลักดันให้มีการสร้างเครือข่ายด้านการพัฒนากองทุนที่เกี่ยวข้องขององค์กรท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความร่วมมือ และประสานประโยชน์ระหว่างกันร่วมกับท้องถิ่นอื่น

ทั้งนี้ แต่ละขั้นตอนต้องกำหนดแนวทางหรือวิธีการ ในการดำเนินการให้เชื่อมโยง สอดคล้องกัน กล่าวคือ ในแต่ละขั้นตอนต้องมีการสร้างเครื่องมือที่จะให้สามารถบรรลุผลในขั้นต่อนั้น ๆ และต้องเป็นการประสานสัมพันธ์โดยยึดถือการพัฒนาตามเป้าหมายที่กำหนด คือ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นผลการพัฒนาที่ส่งเสริมศักยภาพและคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น ให้มีความสามารถและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระบบ คือ การบริการจัดการทรัพยากร การบริการ และการส่งเสริมการตลาด ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น